

ESSAY

Karakter, of hoe je van de nood een deugd maakt

Een beroepsgroep die in coronatijden overtuigend laat zien dat zij deugd in haar handelwijze, staat er sterker voor dan eerst.

TEKST MARGREETH KLOPPENBURG
BEELD GLEBSSTOCK/SHUTTERSTOCK EN MICHEL TER WOLBEEK

Dit vraagt om een krachtige, integer optredende beroepsgroep die in moeilijke discussies de goede keuzes weet te maken.

MARGREETH KLOPPENBURG (1968) werkt als adviseur/facilitator/spreker aan professionalisering. Zij is auteur van *Artikel 5, de beroepseer van de accountant* (2017) en schrijft regelmatig artikelen, columns en opinies. Margreeth is betrokken bij accountancy-opleidingen in zowel het hbo als universitair onderwijs en doet onderzoek naar hoe professionals goed werk leveren in de dagelijkse beroepspraktijk.

In het beroemde boek *Karakter* van Ferdinand Bordewijk leven we mee met Jacob Willem Katadreuffe, de onwettige zoon van deurwaarder Dreverhaven. Jacob Willem groeit op bij zijn moeder, in diepe armoede waaraan hij zich uiteindelijk met bewonderingswaardig veel doorzettingsvermogen weet te onttrekken. Vader Dreverhaven bemoeit zich op afstand met de opvoeding, door zijn zoon meerdere malen de poot ongelofelijk dwars te zetten. Zo laat hij hem moedwillig failliet gaan en voorkomt hij dat zijn zoon als jurist aan het werk kan. Dit alles om hem te dwingen karakter te tonen. Jacob Willem wordt uiteindelijk een geslaagd jurist.

Het boek eindigt er mee dat de zoon zijn vader is ontgroeid. Hij ziet in dat zijn moeder naast een trotse, ook een genereuze vrouw is. De alimentatie die zij wel degelijk ontving van zijn vader gaf ze niet uit, maar deed ze jarenlang in een spaarpotje speciaal voor hem. En hij komt tot het inzicht - dat is de sleutelscene in het boek - dat zelfs zijn vader hem heeft willen helpen, weliswaar op hardvochtige wijze, in zijn proces van zelfvorming. De roman *Karakter* wordt in de literatuurwetenschap gezien als een *Bildungsroman*, waarin de karakterontwikkeling van de hoofdpersoon centraal staat. Een karakter dat wordt gevormd door het geheel aan 'krassen op de ziel'.

Natuurlijk is de coronacrisis niet een op een te vergelijken met de sabotage-acties van vader Dreverhaven in de roman, hoewel er genoeg complotdenkers zijn die denken dat moeder natuur ons moedwillig zand in de raderen strooit. Maar de ontstane situatie daagt de accountancysector wel degelijk uit om karakter te tonen. Voor de getroffen ondernemers, de eigen medewerkers en ook breder in de samenleving; denk aan alle regelingen rond

arbeidstijdverkorting en het morele appel van minister Hoekstra om geen misbruik te maken van de ruim geformuleerde voorwaarden. Wat gaat u doen als u ziet dat er gebruik wordt gemaakt van een regeling door zzp'ers of ondernemers die genoeg vet op de botten hebben? Dit type kwesties vraagt om een krachtige, integer optredende beroepsgroep die in moeilijke discussies de goede keuzes weet te maken. Die kan meedenken in een nieuwe en ongekende realiteit, waar geen protocollen, procedures, richtlijnen of kaders precies op berekend waren.

Verschillen in toon en timing

Vanuit datzelfde vak en bijbehorende gedragscodes zijn er in de praktijk al flinke verschillen waar te nemen in de handelwijzen van accountants, qua toon en timing. Een algemeen directeur van meerdere ondernemingen vertelde hoe hij moest kiezen voor een andere, meer arbeidsintensieve manier van controle, ook uit veiligheid voor de accountant. Waarop de accountant meteen duidelijk maakte dat er dan sprake zou zijn van flinke meerkosten op zijn factuur. De ondernemer, die zijn kwaadheid niet kon verbergen, zag in de reactie van deze accountant het gedrag van een elitegroep die in tijden van crisis koste wat kost op starre wijze vasthoudt aan oude reflexen.

Aan de andere kant lezen we op Accountant.nl een voorbeeld van een accountant die inzag dat nu druk zetten op klanten om te betalen, of extra tijd direct doorberekenen, slecht rijmt met de situatie waarin het merendeel van de bedrijven in Nederland zich bevindt. Hij richtte zich dan ook vanuit zorgplicht en ethische plicht eerst en vooral op het helpen van de ondernemer. De exacte afrekening schoof hij voorlopig naar achteren. Wellicht ook in de wetenschap dat als de onderneming het niet redt, er helemaal geen klant meer over is om voor te werken.

Deze laatste accountant, zouden we kunnen zeggen, maakt met zijn wijze beslissing van de nood een deugd. Waarbij Bordewijk - niet gespeend van realiteitszin - zou opmerken, zoals hij deed bij het verschijnen van zijn roman in 1938, dat "de overdrijving van de deugd, net als ondeugd, uiteindelijk voert naar de ondergang".

Doorzettingsvermogen of wijsheid staat niet in de VGBA. Daar lezen we wel over professionele beginselen die horen bij het vak van accountant. Net zomin treffen we deugden als inventiviteit, empathisch vermogen, verdraagzaamheid of geduld aan in de HRA of de COS. Daar staan concrete, praktische richtlijnen. De eed bevestigt vooral de bestaande verbintenis met de fundamentele beginselen en formuleert hoe de accountant 'dient te handelen' en hoe hij zich heeft te 'houden aan de wetten en regelgeving die op het beroep van toepassing zijn'.

Ethiek van de deugden

Allemaal belangrijk, maar warm worden we er niet van. Misschien schiet de beroepsethiek, opgeteld in termen van gedragscodes, richtlijnen en een eed, hier ook simpelweg te kort en is het sowieso in tijden van crisis (en daarna) goed om meer helpend te kijken naar de additionele waarde van de deugden. Omdat de deugden richting geven in een meer optimistische, medemenselijke handelwijze en de mogelijkheid bieden te streven naar het goede midden.

Aristoteles kunnen we beschouwen als de grondlegger van de ethiek van de deugden. Deze vorm van ethiek kijkt verder dan de effecten van het handelen op de ander. De deugdenethiek kijkt ook naar de bijdrage die het handelen heeft op de vorming van het eigen karakter. Aristoteles onderscheidde daartoe twee type deugden: intellectuele deugden, relevant als je bijvoorbeeld denkt aan kennis van je vak hebben en praktische wijsheid ontwikkelen, en daarnaast karakter of ethische deugden waarvan hij er vier centraal stelde: moed, voorzichtigheid, rechtvaardigheid en zelfbeheersing.

In de ethische visie van Aristoteles is de deugd opgevat als 'de voortreffelijkheid van karakter' (de vertaling van het Latijnse *virtus* en nog steeds te herkennen in het Engelse *virtue*);

te ontwikkelen door scholing, omgeving, ervaring en reflectie. Werken aan deugden past dan ook goed bij het adagium 'een leven lang leren' en 'motivatie van binnenuit': je schaaft immers je leven lang aan je karakter en verzamelt gaandeweg steeds meer 'krassen op je ziel'. De kunst is daarbij een houding te kiezen die het midden weet tussen die van 'doorslaan' (meteen extra uren vergoed willen zien) en tekortschieten (het eigen kantoor en de medewerkers veronachtzamen).

Iemand die in moeilijke situaties het juiste karakter toont en het gebalanceerde midden weet te vinden, zoals Jacob Willem met zijn doorzettingsvermogen of de accountant met compassie en geduld, heeft door die ervaring een sterkere (professionele) persoonlijkheid dan daarvoor. En als we dat extrapoleren: een beroepsgroep die in coronatijden overtuigend laat zien dat zij deugt in haar handelwijze, staat er sterker voor dan eerst.

Voorbeeldgedrag

Toon als beroep en als individueel beroepsbeoefenaar dan ook juist nu moreel voorbeeldgedrag en breng onder woorden dat er - naast vakinhoudelijke afwegingen - ook morele afwegingen worden gemaakt. Zoek actief supervisie bij collega's, ook buiten het eigen kantoor, om na te gaan of de handelwijze in deze bijzondere tijd ook in hun ogen moreel juist is. Stem handelwijzen af. Schrijf verhalen over ervaringen in hoe het midden te houden en deel dit met vakgenoten. Professionals leren graag (leergierigheid en ook nieuwsgierigheid zijn deugden) van elkaars ervaringen verstoep in goede verhalen; denk maar aan sessies bij de koffieautomaat die weggevallen zijn. Wees ruimhartig (deugd) in het delen van wat werkt en wat niet werkt vanuit de gedachte 'leden helpen leden'. En ook belangrijk: verbreed de blik. Vind troost en aanmoediging voor het juiste handelen in kunstuitingen zoals films, literatuur of muziek.

De vele slachtoffers en grote gevolgen van de coronacrisis in de maatschappij maken het ongepast om met blijheid te spreken over een kans voor de beroepsgroep om te laten zien wat ze waard is. Daarom tot slot: Bordewijk ontleende zijn motto van de deugden naar eigen zeggen aan een regel uit *The Rime of the Ancient Mariner* van Samuel Coleridge (beluister vooral de voorleesversie door Richard Burton, via YouTube zo te vinden). Een prachtig gedicht over een zeeman die door het neerschieten van een albatros op een spookschip belandt en bij het krieken van de dag, als het avontuur goed is afgelopen, ontwaakt met meer krassen op zijn ziel:

*"A sadder and wiser man
He rose the morrow morn."*

Misschien is dat voor nu wel het hoogst haalbare. ←